

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

Monachii [u.a.], 1749

Caput XXII. Quædam alia ad sacrificium Missæ spectantia proponuntur, &
explicantur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83707](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83707)

10.
Resolvit no-
vissimè mo-
dus Pon-
tifex.

de Parochis, reprehendens pastores quosdam suæ ætatis, qui ægre ferebant nonnullos parochiæ suæ subiectos frequenter petere divini sacramenti communionem; id, quod Georgius Cassander tradiderat in præcitata Consultatione. Eadem sententia, quod sacerdotes Missam celebrantes teneantur ministrare Eucharistiam fidelibus, qui paratos ad ipsam recipiendam se exhibent, ac petunt sacrificii, cui adstant, fieri participes, paulo ante pullulavit in nonnullis Italiæ diocæsis: atque hac de causa dedit ad Italiæ Episcopos literas Apostolicas die XII. Novembris præteriti anni MDCCXLII, vigilantissimus Ecclesiæ Pastor BENEDICTUS XIV. His autem literis controversia tota dirimitur. Inde enim eruitur Missas, in quibus solus Sacerdos sacramentaliter communicat, & quas *solitarias* appellant, jure meritoque celebrari, quemadmodum definivit Tridentina synodus, atque nos arguentis plurimis demonstravimus. Asseritur præterea convenire veteri disciplinæ, juxta quam fideles in publicis conventibus adstantes Missis, de sacrificio participabant, nec non institutioni, atque exemplo Christi, si fideles in singulis Missis, quibus adstant, non solum spiritali affectu, verum etiam sacramentali Eucharistiæ perceptione communicent, ut ad eos perveniat hujus sacrificii fructus uberior; prout se optare inquit sess. XXI. cap. 6. laudata synodus Tridentina, ejusdemque verbis repetit beatissimus æque ac Sapientissimus Pontifex. Additur veterem disciplinam non esse necessario servandam, sed cuncta in Ecclesia ordinate, & congruenter disponenda esse, ut ex una parte minime fraudetur pietas fidelium, ex alia autem vitetur quælibet occasio perturbationis & scandali. Concluditur nullam injuriam ipsis fidelibus fieri, si juxta disciplinam, quæ modo viget, & in qua

facilior est, quam fuerit præcis sæculis, ad participationem sacramentorum accessus, in tanta Missarum multiplicitate non semper administraretur communio; neque importune insistendum esse, ut ministraretur in iis loci, temporis, & personarum circumstantiis, quas Ecclesiarum Pastores excipiendas esse declarent, maxime, quod nec justa, nec rationabilis est eorum petitio, qui ostendunt animum contumacem ac refractarium. Ex his ergo literis Apostolicis tria apertissime consequuntur; primum, communionem adstantium nequaquam esse necessariam ad sacrificii essentiam ac perfectionem; Pastores vero, qui ministrare sacramenta legitime petentibus tenentur ex officio, posse pro variis circumstantiis ad nutum Episcopi in Missa, & extra Missam Eucharistiam distribuere, ipsorumque Episcoporum monita ab aliis quoque sacerdotibus esse observanda. Alterum, rem esse magnopere congruam, si in singulis Missis aliquis adstantium communicet sacramentaliter. Tertium denique, in his cæterisque rebus ad disciplinam spectantibus sedulo dandam esse operam, ne fraudetur pietas, ne oriantur scandala, & ne sub devotionis prætextu pravum aliquod, ac perniciosum dogma subrepat. Nulla profecto argumenta pro adstruenda obligatione ministrandi Eucharistiam in singulis Missis possunt, me iudice asferri, nisi petita ex Liturgiis, ex praxi & disciplina veteris Ecclesiæ, ex Collectis precibusque Missarum, atque ex cœnæ Dominicæ institutione. Verum hæc argumenta congruitatem inferunt, non præceptum, & à sacrificii ratione ad participationem sacramenti fallaciter transeunt; denique sunt illa eadem, quæ urgent hæretici, ut demonstrent *privatas* Missas esse illicitas & abrogandas: in quibus argumentis retellendis paulo iupra versati sumus.

CAPUT XXII.

Quædam alia ad sacrificium *Missæ* spectantia proponuntur, & explicantur.

SUMMARIUM.

1. Quid Missæ vocabulum importet?	15. Modus ætus saltem dubius.
2. Quid alia nomina Missæ data.	16. Reconciliat solus Episcopus.
3. Quid græca.	17. An celebrandum in domibus privatis.
4. Varia Missarum genera.	18. Altarium substantia.
5. Quid Missa præsanctificatorum.	19. Consecratio.
6. Quid Sicca &c.	20. Numerus.
7. Quid bifaciata.	21. Altare portatile.
8. Varius olim locus dicendæ Missæ.	22. Altaris ornamenta.
9. Nunc templum.	23. Sacre Vestes.
10. Et quidem consecratum ab Episcopo.	24. Reliqua ad Celebrandum requisita.
11. Notabilia de Dedi. templorum.	25. Tempus Celebrandi.
12. Modus primus quo Ecclesia polluitur.	26. Quoties una die Celebrandum.
13. Idus Modus.	27. Stipendium Missæ.
14. Modus tertius.	28. Partes Missæ.

Pec.

1.
Quid Missæ
vocabulum
importet?

Permulta sunt, quæ ad *Missam* pertinent, & ad Polemicam, moralemque Theologiam, necnon ad sacros Ritus referuntur: quorum noticiam saltem aliquam tradere capite hoc postremo conabor; cum de singulis plene & accurate d. serere nec instituti nostri ratio postulet, nec hujus libri patiantur angustia. Prima igitur quæstio erit de *Missæ* vocabulo, quod aliqui Hebraicum putant, permulti vero Latinum, nonnulli etiam Græcum. Censent Hebraicum Baronius ad annum 34. num. 59. Joannes Reuchlinus lib. 2. Hebraic. eruditionum, Hector Pintus in cap. 3. Danielis, Claudius de Sainctes, Pamelius, & Genebrardus in Liturgiam, Munsterus quoque in Dictionario Hebraico, & alii. Hi *Missæ* nomen derivatum esse propugnant à verbo מִסָּה, *missat* quod significat ob-

lationem liberali animo factam, Deut. xvi. 10. ubi legimus, מִסָּה נִרְבֶּת יָרֵךְ

Oblationem spontaneam manus tuæ. Significatur eadem voce aliquando *Mysterium*, res sacra, arcanum, præsertim littera מ in ו commutata: unde ex ipso nomine Catholici Principes in Censura Confess. Augustinæ colligebant *Missam* esse verum sacrificium. Prædictum vocabulum esse Latinum communior sententia est, Bellarmini lib. v. de Euch. cap. 1. Jo. Stephani Duranti initio lib. 2. de Eccles. Ritibus, Cardinalis Bonæ lib. 1. Rerum Liturgicarum cap. 1. num. 4. Scholasticorum omnium cum Magistro lib. 1 v. sent. dist. 13. & D. Thoma 3. p. q. 83. art. 4. Du-Cangii in Glossario, & sapientissimi Pontificis de Sacrif. *Missæ* sect. 1. num. 66. à quo recentiores plurimi, qui sententiam tenent eandem, commemorantur. Repetunt vero idem nomen à *mittendo*, quasi idem sit *Missæ*, ac *missio*, quemadmodum *remissa* idem est ac *remissio* apud Cyprianum, Tertullianum, aliosque veterum. Ideo autem incruento sacrificio hoc nomen tributum fuit, quod lecto Evangelio dimitterentur Catechumeni: unde Victorinus lib. 2. de Eccles. Officiis cap. 41. ait: *Dicit Diaconus, Ite Missæ est, quasi revertimini ad propria. Ab hac missione, id est, dimissione Missam dicunt appellari.* Qui è Græcia originem nominis hujus arcessunt, ortum putant à vocabulo μύσος, *initiatio*, *mysterium*, sive à verbo μύω, *doceo*, *instituo*; unde & *Musa* apud Eusebium libro 2. de Preparat. Evangel. cap. 2. Prima istarum opinio videtur falsa, quoniam nec apud Syros, nec apud Græcos, (qui tamen alia hebraica nomina ab A-

postolis usurpata, retinuerunt) legitur *Missæ* nomen. Tertia singularis est, levissimæ innititur conjecturæ, & ratione ipsa scribendi refellitur, nullibi enim *Myssam*, aut *Musam* pro *Missæ* scriptum inveni. Restat ergo secunda sententia, probata eruditorum omnium suffragio, prout Exercit. 16. in Baronium fatetur Casaubonus. Confirmat eandem sententiam, quod sæpenumero apud veteres legitur nomen *Missæ* usurpatum pro dimissione ab Ecclesia, peracto officio, cujus generis exempla extant apud Cassianum lib. 2. de Cœnob. institut. cap. 7. 13. & 14. Avitum Viennensem Epist. 1. & Luithprandum lib. v. cap. 9. Atque hæc tantum de *Missæ* vocabulo, de quo plura viri omnes prælaudati.

II.

Neque hoc solo nomine incruentum Sacrificium designari solet, sed compluribus aliis, quorum nunc præcipua producam. Latini *Missam* appellant *Oblationem*, *Communionem*, *Collectam*, *Domenicum*, *Sacrum*, *Agendam*. Occurrit *Oblationis* nomen apud Tertullianum de cult. scemin. cap. 11. Cyprianum epist. 27. Optatum lib. 1. de Schismate Donatist. Augustinum epist. 54. aliàs 118. Ennodium Ticinensem in Apologetico, & in Capitularibus Caroli Magni sæpissime: eodemque nomine in Ordine Romano, & apud Anastasium in Melchiade significatur etiam *Hostia consecrata*, quæ appellari solet *Oblatio formata*; nam & *hostia*, quæ offertur, vulgo *oblatio* dicitur, sive *oblata*, à Latinorum *offero*, non (ut visum Casaubono in Athenæum lib. 3. cap. 25.) à Græcorum ὀβελία, *panetosto*, aut offermento, quod dicebatur de donariis in templo factis. De vocabulo *Communionis* dictum supra pag. 217. *Collecta* dicitur, ex quo populus, ut sacrificio interfit, simul colligatur: ideoque hoc nomine significatur etiam *collectio Monastica* in Regulis SS. Isidori, Fructuosi, & Pachomii: item *oratio*, quæ expleto canonico Officio, omnium adstantium nomine, recitabatur voce altiori, ut inquit in Observat. Eccles. Micrologus, & lib. 2. Instit. cap. 7. Cassianus. Plura de *Collectis* Lupus in caput 43. Tertulliani de Præscriptionibus. *Domicum* dicitur mysticum sacrificium à Cypriano epist. 63. ad Cæcilium, ab Augustino in Brev. Collat. contra Donatistas, & in Actis Proconsularibus S. Saturnini apud Baronium ad an. 303. num. 84. & Bollandum xi. Februarii, necnon in Martyrologio Romano 25. Decembris. Eodem nomine, utpote adjectivo, designatur etiam *Templum* apud Cyprianum, Rufinum,

2.
Quid aliano-
mina Latina
Missæ data.

Rufinum, Hieronymum, aliosque productos in Glossario à Du-Cangio. Idem de Sacro dicendum est. *Agenda* passim occurrit in Antiphonario S. Gregorii, in Concilio Carthaginensi 2. sub Cælestino canone 9. in Epist. Innocentii I. ad Decentium, & in Vita S. Martini scripta à Severo Sulpitio. Ita Missa appellatur, quoniam veteres dicere solebant *Agere Missas*, & sacrificare Deo *actio* quædam est singularis ac præstantissima. Hinc *Actionis* nomine præcipue significatur Canon Missæ; quia in eo *Sacramenta* conficiuntur Dominica, inquit Walafri- dus Strabo de Rebus Eccl. cap. 22. *Agenda* sine addito apud Bedam, Durandum, & Anastasium Bibliothecarium denotat Missam pro defunctis; & recte parvo pro mortuis *Missali* vocabulum hoc præfigitur. At plura de his Missæ vocabulis Bona, Dartis, Vicecomes, Raynaudus, Du-Cangius.

3. Quid græca? Habent & Græci ad sacrificium Missæ designandum plura nomina, quorum præcipua sunt, *Λειτουργία*, *Liturgia*, *μυσταγωγία*, *Mystagogia*, *ἱερεργία*, *Hierurgia*, *συνάξις*, *Synaxis*, *τελετή*, *Telete*, *θύσια*, *Thysia*, *ἀναφορά*, *Anaphora*, & *προσφορά*, *Prophora*; *Liturgia* publicum ministerium significat, est enim à *λῆϊτον*, *publicum*, & *ἔργον*, *opus*: unde hoc vocabulo *publica munera* appellant Isocrates, Synesius, & Suidas. Significari autem hoc nomine oblatum Deo sacrificium in cap. 13. Aët. diximus paulo supra; eademque voce *Λειτουργίας* Lucæ 1. 23. exprimitur Sacerdotale ministerium Zachariæ. Occurrit eadem vox in Pandectis, & Novellis Justinianeis, ac præfigitur Missæ sanctorum Basilii, & Chrysostomi. Exponuntur ex ista proximæ duæ voces *μυσταγωγία*, & *ἱερεργία*: quarum una idem est, ac *mystica actio*: altera, *actio sacra*. *Synaxis* idem sonat, ac apud Latinos *Collecta*, à verbo *συνάγω*, *congrego*; unde & *synagoga* appellatio. *Thysia* sacrificium sonat à *θύω*, *maſto*, *sacrifico*: quare legitur apud Ignatium ad Smirnenſes, *θύσιαν προσκομίζεν*, *sacrificium immolare*, & apud Gregorium Nazianzenum, *ἀνάλμακτον θύσιαν*, *sacrificium incruentum*. Vide supra cap. xix. prop. 3. *Telete* à *τελεω*, *perficio*, significat *consecrationem*; & Græci eo vocabulo utuntur tam ad designandum sacrificium, quàm sacrorum Ordinum initiationes, & consecutionem, atque benedictionem chrismatis. Usurpat idem vocabulum S. P. Augustinus lib. x. de Civit. Dei cap. 23. scribens: *Dicit etiam Porphyrius, divinis oraculis fuisse responsum, non nos purgari lunæ teletis, atque solis: quem*

R. P. Berti Theol. Tom. VII.

locum intactum reliquerunt Coquæus, & Vives. Postrema duo vocabula derivata ab *ἀναφέρειν*, & *προσφέρειν*, denotant *oblationem*; quamquam maximum est inter hæc duo verba discrimen, explicatum supra pag. 215. Agunt de Græcis hisce vocabulis Bona, Durantus, Goarius, Du-Mortier. Consimilia sunt nomina, quibus utuntur Syri, & Maronitæ, explicata part. 3. *Euopliæ* fidei Catholicæ à Fausto Nairono.

III.

Explicatis nominibus, agendum de variis Missarum generibus: quorum plura vel solo nomine satis percipiuntur: qualia sunt, quæ habent appellationem à tempore, ut *Missæ ferialis*, *Matutina*, *Dominicalis*; vel à ritu, ut *Latina*, *Ambrosiana*, *Illyrica*, *Mozarabica*; vel ab auctore, ut *Jacobi*, *Basilii*, *Gregorii*, vel ab officio, ut *de Tempore*, *pro Sanctis*, *Votiva*; vel denique à celebrandi ratione, ut *publica*, *solemnis*, *privata*. Hæc ergo sufficiat solummodo commemorasse. Sed legimus præterea Missam *Catechumenorum*, Missam *sacramentorum*, seu *fidelium*, Missam *Præsanctificationum*, Missam *siccam*, vel *nauticam*; necnon Missas, quas barbara voce appellatur *Bisfaciatas*, aut *Trisfaciatas*: quæ omnia forte hæc legentibus ignota sunt. Itaque *Missæ Catechumenorum* erat Liturgiæ nostræ pars comprehensens Epistolas & Evangelia, quibus recitatis *Audientes* dimittebantur, *Competentibus* vero tradebatur symbolum: atque ita Catechumeni omnes exibant ante Offertorium, clamante Levita, *Si quis Catechumenus remansit, exeat*. Ab hac dimissione derivatum, ut diximus, nomen *Missæ*. Egimus de his rebus Volumine VI. ubi tradidimus brevem Catechumenatus narrationem. Dimissos autem fuisse Catechumenos, ut eis sacra mysteria celarentur, observatum quoque est cap. 9. hujus libri, Regula v. Missæ Catechumenorum, & præsertim Episcoporum concionibus, quæ liturgiæ præmittebantur, adesse poterant hæretici etiam, atque Judæi, cum nulli hominum deneganda sit gratia prædicationis, ut habetur cap. *Episcopus nullum*, de Consecr. dist. 1. num. 67. deprompto ex canone 84. Concilii IV. Carthaginensis. Legimus aliquando Missam Catechumenorum celebratam fuisse à Diaconis: quoniam hi Evangelium legebant, dimittebantque non initiatos; Cassianus enim lib. XI. Instit. cap. 15. narrat Monachum quemdam *κενδοξίας* fuisse tentatum, quia celebrabat velut *Diaconus Catechumenis Missam*. At quæ sequebatur

Mm

Catechu-

Catechumenis dimissis, complectens sacram *Actonem*, cui solis fidelibus adesse fas erat, appellabatur *Missâ fidelium*, siue, ut epistola 219. scribit Ivo, *Missâ Sacramentorum*.

5.
Quid Missâ
Præsanctifi-
catorum?

De Missâ, quam τῶν προηγιασμένων, *Præsanctificatorum* vocant, quædam scripsi pagina hujus Voluminis 228. Dicendum nunc quambrevissime de illius origine, & qualitate. Vetustam esse apud Græcos constat ex canone 52. Trullano, in quo præcipitur, ut in omnibus sancta Quadragesimæ jejunii diebus, præterquam sabbato, Dominica, & sancto Annuntiationis die, ἡ ἑστὴ ἡ τῶν προηγιασμένων ἡμέρα sit *Præsanctificatorum dies*, vel, ut habet vulgaris lectio, *Fiat sacrum Præsanctificatorum ministerium*. Probant viri docti eandem antiquitatem ex canone 49. Laodicensi, quo pariter in Quadragesima, sabbatis, & Dominicis exceptis, prohibetur τὸν ἄρτον προσφέρειν, *Panem offerre*: sed nulla eo in canone mentio προηγιασμένων. Horum synodorum Laodicensis scilicet, & Trullanæ monumentis eruditus Du-Cangius in Glossario refellit Gregorium Protosyncellum, qui in Epistolam Marci Ephesini istius Missæ auctorem facit S. Gregorium Magnum. Sed lapsus est Du-Cangius: nam Protosyncellus ait ex Gregorii magni institutione factum esse, ut Quadragesimali tempore apud Romanos Missæ sacrificium integrum peragatur: quod etiam Anastasius Bibliothecarius, & Marianus Scotus tribuunt Gregorio Secundo, non primo. Michael Constantinopolitanus, & Simeon Thessalonicensis repetunt originem hujus Missæ à temporibus Apostolicis, nec aliter opinatus est Joseph Vicecomes falsa cujusdam loci Dionysii de Ecclesiastica Hierarchia, interpretatione deceptus. Nil certi de institutione ejusdem Missæ definiri potest; sed fuisse illam in usu, quando omnes quotidie communicabant, haud obscure colligit ex illius Liturgia Leo Allatius. Verum in Ecclesia Latina longe ante S. Gregorii tempora, & ab Apostolorum ætate quovis Quadragesimæ die divina mysteria celebrabantur, exceptis duntaxat duobus diebus, id est, Feria sexta Parasceves, & Sabbato sancto; & hujus etiam diei Missa in proxima nocte agebatur; quod & commonstrat hodiernum Officium. Arauscanæ enim synodus juxta veterem Collectionem Decretorum lib. xiv. cap. 16. statuit, ne divina mysteria bis duobus diebus celebrentur, & Innocentius I. in Epistola ad Decentium conscripta an. 416. testatur ex traditione Ecclesiæ, isto bi-duo Sacramenta penitus non celebrari.

Quare, cum Missâ sabbati, quæ agebatur in nocte, fiat modo ante meridiem, more ob jejunantium debilitatem inducto, ut in libro 3. de specialibus Missæ observat. censet Hugo Victorinus; consequitur Missam *Præsanctificatorum* ex traditione vetustissima celebrari solo die Parasceves, & falli non solum Protosyncellum, verum etiam Marianum Scotum, & Anastasium. Atque hæc de Missæ προηγιασμένων antiquitate. In hac autem Missa nullam fieri consecrationem, ex quo vinum præsanctificato panis symbolo superinfundatur, dixi præcitata pag. 228. Idcirco à Cardinali Bona lib. 1. Rerum Liturg. cap. 15. appellatur *æquivoce dicta*: quo nomine designatur etiam Missa *nautica*, vel *sicca*, in qua nulla fit consecratio. At de Missâ *Præsanctificatorum* legendi sunt Allatius & Nihusius ad calcem Operis de Eccl. Occident. & Orient. Consensione, Goarius pag. 205. Euchologii, Bona citato in loco, Lupus in Trullanum canonem 52. & Eximius Pontifex in Feriam vi. majoris hebdomadæ num. 319. & sequentibus.

Missam siccam, vel *nauticam*, malè Vicecomes de Ritib. Missæ lib. 5. cap. 9. confundit cum Missâ *Præsanctificatorum*, in quo & alios alucinatos observant in loco nuper laudato Bona, Lupus, Allatius. Etenim Missam *siccam* Eckius Annotatione ad art. 21. Confessi. Augustanæ ait esse *Missæ simulationem, sacerdote agente quæ sunt celebrantis, cum Introitu, Collecta, Epistola, Evangelio, & canticis; qui tamen, quia non vult communicare, non consecrat, ita, ut Missa sit sine corpore, & sanguine Domini*. At in Missâ *Præsanctificatorum* est verum Christi corpus, atque communio. *Siccam* Missam *nauticam*, seu *navalem* quidam dixerunt, quod aliquando celebrata sit in navi, cum ob fluctuum agitationem vix possit ibidem peragi *Missâ perfectâ*: quam tamen quandoque celebratam in navibus ostendam infra. Nunc de Missâ *sicca* quæstio incidit, num licitum sit eam agere; nam Genebrardus illam approbat in lib. de Liturgia Apostolica cap. 30. celebratam jussu S. Ludovici, dum è transmarinis partibus remearet in Galliam, narrat in libro Gestorum ejus Guilelmus de Nangiac. Durandus Mimatensis Episcopus in Rationali l. iv. c. 1. n. 23. & licitam asserit, & ritum ejus describit. Lupus, quamquam *bisrionalem* vocat, affirmat tamen usitatam fuisse apud Belgas. At in hanc Missam declamavit Estius Orat. 13. Theologica, illamque refutarunt Sylvius 3. p. q. 83. art. 3. ac Lupus in citatum Trullanum

6.
Quid Missâ
Sicca, vel
Nautica?

Trullanum canonem; & abrogatam pro-
vida Episcoporum cura, scripsit Joannes
Cardinalis Bona præcitato cap. xv. num. 6.
His proculdubio subscribendum est; quo-
niam *Missæ sicca* est revera; ut Eckius &
Lupus asserunt, *histrionalis simulatio*:
atque hæc simulatio apparet in sacerdo-
te, qui tanquam ad sacrificium disposi-
tus, sacrisque indumentis ornatus ad al-
tare, id est, ad sacrificii locum accedit,
ritusque Liturgiæ servat; & licet cano-
nem omittat, præmittit tamen orationes
ac preces, quæ ad sacrificii oblationem
directæ sunt, & quarum nonnullæ obla-
tionem ipsam præsignant; recitat deni-
que orationes alias, in quibus peractæ
communione fit mentio, & gratiæ de ip-
samet persolvuntur. Reprobarunt deinde
Missam hanc *siccā* Innocentius III. in
litteris ad Rectores Romanæ fraternitatis
cap. *De homine*, in 3. Decretal. tit. 41.
cap. 7. ubi *simulationem* appellat Missam
ab impio quodam sacerdote sine conse-
cratione peractam, *scilicet* damnamus non
solum quod *deceperit populum*, quale uti-
que crimen non esset in Missa *siccā*; ve-
rum etiam, quod ritus *simulatione Deo*
illuferit. Prohibuerunt præterea Missam
siccā Concilium Parisiense an. 1212. can.
12. Sarisberienſe an. 1217. can. 38. Syn-
odus Iprensis Martini Rithovii tit. 15.
cap. 10. secunda Cameracenſis tit. 3. cap.
7. praxis denique universarum Ecclesia-
rum. Qui *Missas siccās* probarunt, nite-
bantur exemplo piorum virorum, Ritua-
libus quarundam Ecclesiarum præscri-
bentibus hujus Missæ ritum ac formam;
& præsertim auctoritati Dionysii, qui de
Ecclesiastica Hierarchia cap. 7. ait Cate-
chumenis præsentibus pro defunctis fieri
solemne sacrum. Verum ad hæc respon-
demus, commendari à nobis virorum san-
ctorum devotionem atque pietatem, lau-
dari etiam privatarum Ecclesiarum con-
suetudines, haberi denique rationem
Durandi, Guidonis, aliorumque aucto-
rum; his tamen præferendam esse disci-
plinam veritati consonam, majori appro-
batione firmatam, & ab universali Ec-
clesia receptam: Dionysium vero nequa-
quam eo loci verba facere de catechu-
menis, nam ibidem pag. Plantiniana edit.
410. ait, *non incongrue ordines qui ex-
piantur, admitti ad ea, quæ geruntur, ut
perspicue discant, & advertant mortis in-
certitudinem, & sanctorum præmia*; ab
his autem expiandorum ordinibus ex-
cludit catechumenos scribens: *Ceterum
obſerva, quomodo non omnes, qui expia-
tioni vacant ordines, pro more jam di-
mittantur, sed soli Catechumeni à sacro
choro arceantur, quod nimirum hic ordo*
R. P. Berti Theol. Tom. VII.

*sacri omnis mysterii sit expertus, neque fas
sit illi quidquam, sive parvum, sive ma-
gnum, eorum quæ sancte peraguntur ad-
spicere.* Hæc vero quomodo faciant pro
Missæ, quam *siccā* vocant, non video:
cum potius hinc eruatur Missam quo-
que pro defunctis formatam esse, non
siccā. Quidam alii respondent Dionysium non de Missa, sed de aliis præci-
bus instituisse sermonem.

Bisfaciata, & *Trisfaciata* Missæ ita
sunt appellatæ, quasi multiplicem haben-
tes faciem, erantque Missæ, in quibus
improbi quidam sacerdotes, ut pro uno
sacrificio stipendia plura reciperent, plu-
res Missas diversi generis, E. G. de San-
cto, & pro mortuis, atque vivam etiam,
vel quam voluissent, celebrabant
usque ad Offertorium, unam post aliam:
deinde ex ordine tot secretas orationes
recitabant; quot missas inceperant; ac
semel recitato Canone, & una conte-
cratione, & communione peracta, toti-
dem in fine addebant *Collectas*, quot ini-
tio præmiserant. Jure autem hujus ge-
neris Missas Petrus Cantor in Verbo Ab-
breviato cap. 29. tanquam *detestabiles
abusus* perstringit & vellicat, Durandus
cit. cap. 1. num. 24. illas damnat ac re-
probat, Cardinalis Bona appellat *mon-
struosas, contrariasque institutioni, &
consuetudini Ecclesiæ*, & recens Auctor
de Re Sacrament. tom. 1. pag. 511. por-
tentosas, & prava turpissimi lucri eupi-
ditate introductas.

7.
Quid Missæ
bisfaciata, &
trisfaciata?

Nunc de loco ad celebrandam Missam
idoneo dicturus, præmitto in Ecclesia
cunis, furentibus persecutoribus, & pri-
usquam tria priora sæcula forent trans-
acta, in quolibet loco sacrificium fuisse
oblatum, in agris, in solitudine, in horti-
culis, in carceribus, in diversis, quæ
admodum scribit Alexandrinus Episcopus
Dionysius apud Eusebium lib. VII.
H. E. cap. 22. pag. Valeſ. edit. 248. Hæc
tamen pro re sacra potissimum loca præ-
eligebantur, *privata fidelium domus*, at-
que in his vel superior pars, ubi veteres
habebant cœnacula, vel subterranea, o-
culisque paganorum impervia; *carceres*
item, in quibus Christi Confessores oc-
cludebantur, prout colligimus ex epistola
quinta ad Presbyteros & Diaconos sancti
martyris Cypriani; & Cryptæ demum,
cœmeteria, & loca illa, quæ, sive à Græ-
corum *κρήνη*, & *τύμβος*, juxta tumbas,
sive potius à Latinorum *Cymba*, quod ad
instar navigii essent concava & longio-
ra, sive denique à Sabinorum *Cumba*,
unde Festus putat derivari *cubiculum*,
appellaverunt Majores nostri, & adhuc
appellantur.

8.
Variis olim
locis Missæ
dicebantur.

Mm 2

appellant Scriptores Ecclesiasticarum rerum, *Catacumbas*. Sed quoniam de his locis nonnulla dixi paulo supra differens de *Missis solitariis*, prolixius vero de iisdem egi pertractans de Titulis S. Evaristi, plura nunc dicenda esse non arbitror.

V.

9.
Nunc tem-
plum.

Postquam ergo illuxerunt feliciora tempora, coeperunt ad fidelium conventus peragendos, Missasque celebrandas erigi & consecrari templa, & aedes, quibus apposuerunt nomen *Basilicarum*, & *Dominicorum*, quoniam in cultum supremi Regis, ac Domini construebantur; *Templorum* etiam, *Oratoriorum*, *Martyriorum*, quæ vocabula à loco, qui cernitur & contemplatur ex omni parte, in quo oratur, & habetur sanctorum memoria vel monumentum, etymologiam suam deduxerunt; quamquam *Basilica* appellentur communiter, quasi ob magnificam regiamque structuram, ampliores Ecclesiæ; ut Vaticana, atque Lateranensis, quæ & *Aurea* dicta est propter ornatum, sacrorumque donariorum pretium, numerum atque amplitudinem: *Oratorii* titulus ad privata & angustiora sacella coarctari soleat; *Templi* vero nomen potius sacris paganorum, quam Christianorum ædibus, ut docet Codex Theodosianus, conveniat. Neque vero majores nostri sacras has aedes construxerunt, desciscientes ab Apostolicis institutis. Nam, ut omittam Templum Salomonis in toto olim orbe celeberrimum, & non ex idololatrarum consuetudine, sed jussu Domini ædificatum; eas aedes, ad quas Apostolorum ætate conveniebant fideles, in priori ad Corinthios cap. xi. à privatis domibus distinguuntur: Praxedis quoque, & Pudentianæ domum in Ecclesiam consecrasset Princeps Apostolorum; & Phlo apud Eusebium lib. 2. Ecclesiastica Historiæ cap. 17. de Alexandrinis ad Christum conversis tradidit, habuisse in singulis locis *consecratam orationi domum*, & in ea celebrasse *castæ vitæ mysteria*. Ut ergo his in locis, non promiscue in omnibus, divina agantur officia, præcipiunt vetusti canones collecti de Consecrat. dist. 1. à Gratiano, & novissime à Giberto de Sacram. tit. v. sect. 6. id est, Concilium Toletanum xv. an. 698. cap. 8. Romanum an. 826. Excerpta Egberti cap. 9. Capitularia Theodulphi Aurelianensis cap. 11. & Ecclesiastica alia decreta quamplurima. Quibus acceperunt etiam Principum Catholicorum constitutiones, Novella 57. Justiniani, Capitularia Caroli Magni an. 789. num. 9. & Regum Francorum lib. vii. cap. 43. aliaque producta ab erudito Martenio lib. 1.

de Eccles. Ritib. cap. 3. art. 5. num. 9. His vero definitionibus ad stipulatur aperta ratio; siquidem, cum certa loca ad judicia, & ad publica munia deputentur, congruit pariter, ut deputata sint ad rem sacram, atque ad cætera divini cultus, & pietatis officia, in quibus convenient necessum est, qui Christianorum instituta sequuntur, atque in uno Religionis nomine colligantur.

VI.

Ut vero hæc loca pro sacrificiis, & pro fidelium conventibus erecta Deo ab Episcopis consecratione dedificentur, multiplex ratio suadet. Principio enim dedicationem templi Salomonis narrat Regum Historia lib. 3. cap. 8. unde Ecclesiarum nostrarum, in quibus dignior ara statuitur, & immolatur sacrificium longe præstantius veteribus, commendat dedicationem Honorius Fortunatus, carmen sextum libri tertii sic modulans:

Cum Salomon coheret generosi encenia templi;

Israeliticis fecit adesse viros.

Levitas, proceres, pueros, juvenesque, senesque

Undique certatim regia pompa trahit.

Maestantur vituli, tauri jugulantur ad aras

Et populi in votis gaudia cædis erant.

Nunc vero assurgit ritu placitura beato;

Tempore decurso, jussior Ara Deo.

Dedicationem pariter, post contaminationem gentium, factam sub Juda Machabæo legimus in libro Machab. 1. cap. 4. Ut quædam proferamus ex Ecclesiastica Historia, Romæ in Exquilis à Principe Apostolorum consecratam Ecclesiam, testantur vetera Martyrologia, demonstratque Florentinus Exercitatione xi. in qua alias quoque antiquiorum templorum dedicationes vestigat. Ab eodem Apostolorum Principe consecratas in Ecclesiam sanctarum Praxedis & Pudentianæ domos diximus paulo supra. Cæcilia quoque, sicut in fine Actorum ejus habetur, postulavit ante obitum *triduanas inducias*, ut sanctus Urbanus domum suam consecraret *Ecclesia nomine*. Item Lucianæ aedes dedicavit Marcellus, quas in *catabulum*, id est, stabulum jumentorum vertit Maxentius, animalium curæ sanctissimo Pontifice mancipato. Eusebius lib. x. H. Eccl. cap. 3. pag. 370. commemorat festivitates, *ἐγκαίνια κατὰ πόλιν τῶν ἀρτί νεοπαγῶν προσευκτηρίων*, *dedicationum per singulas urbes Oratoriorum recens* (id est post restitutam Ecclesiæ pacem) *structorum*: & lib. iv. de Vita Constantini cap. 43. pag. 548. narrat dedica-

10.
Et quidem
consecratum
ab Episcopo.

11.
Notabilia de
Dedicationi-
bus tem-
plorum.

dedicationem Ecclesiae Ierosolymitanae, ad quam Augustissimus Imperator invitavit omnes Episcopos, qui ad synodum Tyri convenerant. Athanasius in sua ad Constantium Apologia commendat dedicationem Ecclesiarum ab Alexandro, aliisque Patribus celebratam, affirmans aliquando se ante Encenia sacrificasse, (quod ei objiciebant Ariani) ob Ecclesiarum angustias, & populorum frequentiam. Vide eandem Apologiam numero 17. sufficiat autem ex historiis innumeris hæc tantummodo produxisse. Huc præterea spectant canones superiori numero laudati. Rationem insuper insinuant cap. *Tabernaculum*, de Consecrat. dist. 1. num. 2. excerptum ex epistola prima Felicis IV. (quam tamen permulti censent esse suppositam) in quo capite hæc extant: *Si Judæi, qui umbræ legis deserviebant, loca habebant divinis supplicationibus consecrata ad offerendum sacrificium; quanto magis nos habere convenit, quibus veritas patefacta est?* Neque enim consecratio templorum pertinebat ad classem illarum ceremoniarum, quæ cum essent futurorum umbræ, erant in lege nova abrogandæ; sed ad moralia præcepta, quibus præscribuntur divini cultus & religionis officia; ut dixi pertractans de Sacramentorum Ritibus capite ultimo libri tricesimi. S. Thomas q. 83. art. 3. ad 3. ait Ecclesias ex consecratione acquirere spiritualem quendam virtutem, sed hoc non esse accipiendum, quasi loca inanimata sint gratia susceptiva; nimirum Deus in Ecclesiis peculiari quadam ratione præsens est, preces exaudiens, & peccata dimittens: unde Ambrosius in fine libri de Exhortatione Virginitatis num. 94. ait: *Te nunc, Domine, deprecor, ut supra banc domum tuam, supra hæc altaria, quæ bodie dedicantur, supra hos lapides spirituales, quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur, quotidianus præsul intendas, orationesque servorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, divina tua suscipias misericordia.* His consonant quæ leguntur in Officio dedicationis Ecclesiae. Solemni denique Ecclesiarum benedictione loca Deo sacra purgantur: idque etiam miraculis comprobatum est; aliquando enim, dum consecrarentur Ecclesiae, inde sub porcorum imagine immundos demones exisse demonstrant quæ de Consecratione Ecclesiae sanctæ Agathæ in Suburra narrat S. Gregorius lib. 3. Dialogorum cap. 30. & de Carthaginensi Basilica Faustii, etiam ab Augustino serm. 111. & 261. laudata, scribit Victor Vitenis de Persecut. Vandalica lib. 2. num. 6.

VII.

Oritur nunc quaestio, quando Ecclesia polluta sit, neque possit in ea divinum peragi sacrificium. Jureconsulti in titulum XI. tertii libri Decretalium has, quibus Ecclesia violatur, causas enumerant. Prior est *violenta ac voluntaria sanguinis effusio*, de qua caput, *Si Ecclesia*, ejusdem tituli num. 10. & cap. *Ecclesiis*, de Consecrat. dist. 1. num. 20. Si ergo effusio sanguinis voluntaria sit, veluti si fiat ab homine furioso, Ecclesia nequaquam polluitur. Si etiam percussio levis sit, neque ex ea effluat magna sanguinis copia, ut interdum contingit in rixa puerorum, communis sententia est Ecclesiam non violari. Violaretur tamen, si jussu tyranni trucidaretur in ea mater, quoniam licet patientis charitas sit Deo grata, illi tamen injuriola est occidentis impietas. Si vulneratus extra Ecclesiam, in eam ingressus expiraret, vel effunderet cruorem, nulla consequitur sacri loci pollutio; secus, si intra Ecclesiam infigatur vulnus, mors autem, & effusio sanguinis foris contingat. Non violatur insuper Domus Dei, si in ea existens lapidem vel jaculum emittat, quamvis alterum extra positum afficiat lethali vulnere: violatur e contra, si exterius mittatur lapis, aut jaculum, percutiatque in sacris ædibus commorantem. Em. Gonzalez in 3. Decretal. pag. 774. & vir doctus hujus ævi in Pontif. Romani p. 2. pag. 225. docent ex sententia Suárezii violari Ecclesiam, si lapis, aut lancea ab Ecclesia emittatur, ictus vero extra Ecclesiam fiat, vel e contrario. At Suárez in 3. partem disput. 81. sect. 4. scribit quidem pollui Ecclesiam, si quis facto lapide percutiat aliquem in Ecclesia existentem, sed hæc subjicit: *Secus vero esset, si e contrario, qui existit intra Ecclesiam sagitta vulneraret alium extra Ecclesiam existentem: tunc enim non violaretur Ecclesia; nam licet actio vulnerativa, & effusiva sanguinis in Ecclesia inchoetur, tamen ipsa vulneratio, seu effusio extra Ecclesiam fit.* Polluitur item Ecclesia voluntario homicidio etiam absque sanguinis effusione patrato, sive a se ipso, sive ab alio, quamvis fieret præcedente sententia judicis. Si percussio, aut altera violationis causa, contingat extra Ecclesiam januam, & in ipso quoque portæ limine extra clausuram ostii, sive in sacchario, in turri, in cæmeterio, in conclavi aliquo, non pollui Ecclesiam consentiunt omnes. Plura ad hanc rem pertinentia memoratus Gonzalez in titulo de Consecrat. Eccl. vel altaris, Augustinus Barbosa lib. 2. juris Ecclesiast. cap. 4.

Mm 3

Navaræ

Navarrus in Manuali cap. 27. Cabassutius in Theoria Juris Canon. lib. v. cap. 21. Et ex Scholasticis in 3. p. q. 83. art. 3. Franciscus Sylvius, Suarez, alii.

18. **Modus 2us.** Polluitur deinde Ecclesia *voluntaria humani seminis effusione* cap. *Ecclesiis*, de Consecrat. dist. 1. quæ tamen si occulta sit, habet sacrilegii crimen, non *canonicam* templi violationem. Quæritur, an polluat Ecclesia ex duorum conjugum concubitu. Violari negant in præcit. cap. *Ecclesiis*, Glossa, Amicus, Arriaga, & ex nostratibus Basilius Poncius, Affirmant tamen Turrecremata, Passerinus, Sanchez. Gonzalez in 3. Decretalium, productis aliorum opinionibus, locisque laudatis, concludit Ecclesiam nequaquam pollui, quando conjuges alibi mutuum congressum habere nequeunt, diuturno tempore in ea detinentur, & vitare incontinentiam non possunt. Navarrus, Vivaldus, & Sylvius etiam in hoc casu putant adesse violationem Ecclesiæ, & illicitam esse conjugum commixtionem; propterea quod si abstinere debent altero eorum absente, idem facere teneantur ob sacrorum locorum reverentiam. Habet robur tantummodo hæc opinio, quando res publice est nota, & amovendum est scandalum, atque devotio populi est reparanda; alioqui consentientibus omnibus, quod citra peccatum committitur, neque notorium est, nullam infert *canonicam* violationem, de qua differimus. Atque hæc brevi notatione facillimum est oppositas conciliare sententias.

14. **Modus 3us.**

Censetur præterea Ecclesia polluta, si in ea sepeliatur notoriè *excommunicatus*, capite *Consuluit*, cit. tit. xi. num. 7. quod affirmandum itidem est, si in eadem Ecclesia sepulturæ mandentur corpora infidelium, vel paganorum, cap. *Ecclesiam*, de Consecrat. dist. 1. num. 27. & sequenti. Idem asserendum, si in Ecclesia humetur puer non baptizatus; non tamen, si nondum materno ex utero sit extractus, & unâ cum matre demortua sepeliatur: quoniam, etsi puer ille nondum natus, non pertineat ad maternum corpus, ut diximus libro xxxi. cap. 18. non ei tamen tanquam personæ à matre distinctæ beneficium sepulturæ impenditur, quando simul cum illa redditur terra. Cavendum tamen, ne puer semel ab utero matris separatus, ac sine baptisinate mortuus, iterum inter materna viscera claudatur, ut eodem cum matre condatur sepulchro; id enim fieret duntaxat in gratiam pueri: nec desunt qui tenent in tali casu Ecclesiam violatum iri. Certe id sentit haud vulgaris Theologus

Franciscus Sylvius in *Questionem* 83. tertiæ partis. Suarez cit. disput. 81. sect. 4. putat pollui Ecclesiam, si dum mater sepelitur, occidatur filius in ejus utero clausus; secus si id contingat extra Ecclesiam: sed illo in casu violatio à crimine homicidii repetenda est, non à sepultura enecati pueruli.

Disputari solet, an polluat Ecclesia templum, quando *Ecclesia consecratur per Episcopum excommunicatum*. Veteres omnes ante Suarezium, Paludanus, Angelus, Tabiena, Panormitanus, Ostiensis, & alii scripserunt, omni dubio procul violari. At Suarez oppositum tradidit, eique accesserunt G. balinus de Censuris disq. vii. quæst. 5. Henno de Sacrificio Missæ disput. 23. Fagundez, Ugolinus, Gonzalez, alii. Ducuntur hi potissimum hac ratione, quod talis violatio in jure non sit expressa, argumenta vero, quæ in contrarium urgeri possunt ducta paritate à sepultura excommunicati, vim non habeant in his quæstionibus ad Jus Canonicum pertinentibus. Addunt, si paritate certandum sit, nec violari Ecclesiam, quando in illa excommunicatus Missam celebrat, juxta cap. *A nobis*, de Sacramentis non interandis. Non cecidit tamen à jure suo sententia illa vetustior, nam pro ea pugnant Sylvius citato in loco, Cabassutius item lib. v. cap. 21. num. 6. Barbosa præcit. cap. iv. num. 25. & jurisperitorum, Theologorumque permulti. Ajunt enim eandem sententiam regulis Juris consentaneam esse, ex quo fuerit aliquando communis, & nunquam Ecclesia statuerit contrariam. Revera Suarez fatetur se non invenisse autores aliquos sibi consentientes; quod videtur esse sufficiens argumentum falsitatis. Ex his verò saltem oritur non leve dubium, quo stante optimum consilium est, si Ecclesia reconcilietur. Extra controversiam denique positum est, consecrandas iterum Ecclesias ab hæreticis occupatas, ut habetur cap. *Ecclesias*, & cap. *Arianorum*, de consecrat. dist. 1. num. 21. & 22. Idque confirmant quæ ex magno Gregorio, & Victore Vitenſi laudata sunt in fine paragraphi præcedentis. Videtur autem eandem de hæreticis, ac de excommunicatis habendam esse rationem.

Quocunque modo polluat Ecclesia, si ante fuerat consecrata, non nisi per Episcopum debet reconciliari, ex Rescripto Gregorii IX. ad Episcopum Astoricensem, cap. *Aqua*, de Consecrat. Eccles. 9. Si autem Ecclesia consecrata non fuerit, reconciliari post, annuente Episcopo, per simplicem sacerdotem, cap. finali ejusdem tituli, *Si Ecclesia*. Clementem IV. non

15. **Modus quartus** saltem probabilis.

16. **Solutio** Episcopus Ecclesiam reconciliat.

non semel indulisse simplici presbytero facultatem pollutas Ecclesias reconciliandi, observarunt JCC. in III. decretalium; atque hæc indulta de Ecclesiis non consecratis exposuerunt Ostiensis, & Fagnanus. Verumtamen delegatione Summi Pontificis posse à singulis presbyteris Ecclesias reconciliari & consecrari, diximus superioris libri capite VII. agentes de ministro Confirmationis.

VIII.

17.
An Cele-
brandum in
Domibus
privatis?

Itaque juxta canones superiori numero v. laudatos, *privatis in domibus, atque omnino extra Ecclesiam, & ad divinum tantum cultum dedicata oratoria*, peragi Missæ sacrificium non potest, atque, ne id Episcopi in suis diocesis patiantur, jubet in decreto de observandis & vitandis in celebratione Missæ, quod canones sess. XXI. I. immediate consequitur, sacrosancta synodus Tridentina. Hoc decreto revocata est facultas, quam olim habebant Episcopi licentiam largiendi, ut in privatis oratoriis agantur Missæ, ex cap. *Missarum*, de Consecrat. dist. I. atque circa potestatis hujus abrogationem omne dubium eliminavit in epistola Encycli- ca anno 1615. summus Pontifex Paulus V. In ædibus tamen, quas inhabitant, possunt Episcopi privata oratoria ad sacrificandum habere: sed ut erigantur in privatis aliorum domibus, petenda est ab Apostolica Sede facultas. Agathensis Synodus an. 706. canone 21. statuit, ne Missæ celebrarentur in oratoriis in *Paschate, Natali Domini, Epiphania, Ascensione Domini, Pentecoste, Natali S. Joannis Baptista, & si qui maximi dies in festivitatis habentur*; ac fieri solet exceptio consimilis in facultate oratorio- rum privatorum, quando ab Apostolica Sede conceditur, ne scilicet in his celebretur Missa in *die Nativitatis Domini, Epiphania, F. V. in Cena Domini, Paschatis, Pentecostes, Annunciationis & Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ, SS. Apostolorum Petri & Pauli, & omnium Sanctorum*. Istæ enim Festivitates à S. R. Congregatione die 17. Novembris an. 1607. declaratæ fuerunt præcipuæ atque solemniores. Præterea in aliis locis cum *altare portatili*, de quo infra, celebrari potest Missæ sacrificium, *urgente necessitate*, ut in castris sub papi- lionibus, aut sub dio; in littore ab Ec- clesiis remoto; in plateis, vel in agro, si diruantur, aut terræmotu quatiantur templa, necnon si horum angustia in ma- gna aliqua populorum frequentia capere non valeant multitudinem confluentem: in quo tamen postremo casu consulendum Episcopum docent gravissimi, doctissimi-

que scriptores. Disputatum à Theolo-
gis, & Jureconsultis in utramque partem, *An in Navibus*, an sacrificium Missæ peragi possit in navi-
bus. Negant verò id id permulti ob in-
constantiam fluctuum, ac subitæ tempe-
statis pericula. At alii ex adverso repo-
nunt languere interdum fluctus malacia
& tranquillitate, peritosque nauceros
præsentire ventorum commotiones atque
procellas: fas proinde esse fluctibus
quiescentibus facere rem sacram; & si
forte subita excitaretur tempestas, ser-
vare quod fieret in templis, si Missas agen-
tibus improvisum & inopinatum accide-
ret impedimentum. Addunt ex Baronio
ad annum 700. num. 3. peractum in navi
sacrificium à Wulfranno Senonensium
Episcopo; quod Scriptor Eminentissimus
refert ex Jona Monacho, & Surio ad
diem 20. Martii; Maximianum quoque
Siracusanæ civitatis Episcopum, omnes-
que, qui cum ipso erant in navi Adriatici
maris fluctibus quassata, data sibi invi-
cem pace, *accepisse corpus & sanguinem
Redemptoris*, ex Gregorio Dialogorum
tertio, cap. 36. Hoc tamen postremum
exemplum potius de communione Eu-
charistiæ in illa navi asservatæ, quàm de
peracto sacrificio, accipiendum esse de-
monstrant verba ipsa Gregorii. Videtur
nunc controversia ista finita; nam posse
in navibus peragi sacrificium *ex privile-
gio tantum Apostolicæ Sedis*, tradunt
unanimitè viri percelebres, Pignatel-
lus tom. VIII. Consultat. 124. num. 1.
Cardinalis Petra in Comment. ad Con-
stit. 2. Urbani V. Rotarius in Theologia
Regularium tom. 3. lib. 1. cap. 2. Mera-
tus in Gavantum p. 1. tit. 20. alique per-
multi, quibus adhæret sect. 2. de Sacrif.
Missæ num. 53. eruditissimus Pontifex.
Hi nimirum demonstrant celebrari Mis-
sas, tranquillo cælo, in navibus Indicis
ex privilegio Clementis VIII. & Pauli
V. privilegium hujusmodi denegatum à
summo Pontifice triremibus maris Medi-
terranei; concessum denique, prævio
voto S. Congregationis Concilii, à Cle-
mente XI. die 13. Martii anno 1706.
strenuissimis Ordinis Hierosolymitani
Equitibus.

IX.

Spectant insuper ad sacrificii lo-
cum altaria, de quibus dixi nonnulla
pag. 255. & seq. Apellat Hebræi altare
מִזְבֵּחַ Mizbeach, à radicali *זָבַח*, za-
bach, *sacrificavit*; quemadmodum Græ-
ci θυσιαστήριον, à θύω θύω, *sacrifico*: La-
tini *Altare* dixerunt, sive quod pro ho-
locaustis ignem *aleret*, sive potius ab *al-
titudine*, quod scilicet in tumulis à terra
exaltatis

18.
Altarium
substantia.

exaltatis sacra facerent diis superis. Hinc Virgilius Ecloga v. *aras* Daphnidi, *altaria* Phœbo erecta aliquo discrimine notat: quamquam & altaria Jovi posita appellat *aras*, ubi de Jarba ait Aeneidum iv.

Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem.

Quare & latinissime *ara*, & *altaris* nomine utimur indiscriminatim. At de his alibi dictum est, nec iterum occupare nos debent observationes Grammaticorum. Altaria in lege veteri alia terrea erant, alia lapidea, alia aenea, alia aurea. De terreis legimus Exodi xx. 24. *Altare de terra facietis mihi*, ubi nudam humum, aut lateritium opus significat tum hebraica phrasis, *מִזְבֵּחַ אֲדָמָה*, *Mizbeach adamah*, *Altare terram*; tum Versio LXX. *Θυμιαστήριον*. Altare lapideum commemorant proximus versus ejusdem capitis vicesimi, & loca alia Scripturarum innumera. Legitur eodem versu altare non ædificandum *de scellis lapidibus*, sed de rudibus & impolitibus, forte ne abrasis scalpello particulis Judæi ad superstitionem, vel magicas artes abuterentur. Altare aeneum, quale describitur 2. Paralip. iv. cremandæ hostiæ deserviebat: unde & ædificatum *de lignis setim*, Exodi xxvii. tabulis æreis tegebatur, ne læderetur à flamma. Altare aureum, de quo Exodi xxx., erat pro adolendo *thymiamate*, quod erat suffumigii genus ibidem descriptum, ideoque Græci appellarunt idem altare *θυμιαστήριον*. At de his plura sacri Interpretes: exquisita verò in Myrothecio ii. literatissimus Scacchus. In lege nova quædam altaria fuisse lignea colligimus ex Athanasio epist. ad Solit. Oprato libro vi. contra Parmenianum, & Augustino lib. v. de Baptismo cap. 20. ac lib. 3. adversus Cresconium cap. 43. Servatur Romæ in Titulo S. Pudentianæ ligneum altare, in quo fertur sacrum peregrisse Petrus princeps Apostolorum. Turrecremata in cap. *Altaria*, de Consecrat. num. 31. refert S. Sylvestrum in Lateranensi Basilica consecrasse altare ligneum, de quo etiam lib. i. cap. 4. Cæsar Rasponus in Opere de eadem Basilica. Verum Sylvestri sæculo fuisse in usu altare lapideum demonstrat ex oratione Nysseni in Christi baptisma, & ex monumentis aliis lib. i. Rerum Liturg. cap. 20. eruditissimus Bona: atque jam ab anno 517. à Concilio Epaonensi statutum fuit, ut altaria tantum lapidea chrismatis unctione sacrentur. Vide præcit. cap. *Altaria*.

19. Consecratio. Altarium consecrationem commendant varii canones apud Gratianum de Consecrat. dist. i. & in 3. Decretalium

tit. 40. Eandem & ratio suadet, quod non solum oporteat, ut sacer sit locus sacrificii remotus, verum etiam proximus, & in quo peragitur ipsummet sacrificium. Id natura ipsa tradente præstitit Jacob, qui Genes. xxvii. 1. 18. lapidem erexit in titulum, *fundens oleum desuper*. Hoc ritu non fudit Jacob oleum, ut servaretur memoria visionis, ad hoc enim satis fuisset erectio lapidis, sed ut Deo locus consecraretur: unde & locum ipsum appellavit *Bethel*, id est, *domum Dei*. Impositum vero fuisse hoc nomen ob loci sanctitatem inde apparet, quod erecto ibidem à Jeroboamo uno ex vitulis aureis, transierit nomen *Bethel* in *Bethaven*, quod significat *domum idoli*, seu *vanitatis*. In illa unctione figuratum aliquid quod ad magnum pertineat Sacramentum, scribit sapientissimus Augustinus lib. xvi. de Civit. Dei cap. 38. & Nazianzenus Orat. 2. de Theologia, seu xxxiv. *Jacob*, inquit, *columnam inungendo dedicavit arcano baud dubie consilio, quo Lapidem nostri causa inunctum denotaret*. Quæ obiter dicta sint ad refellendum Du-Vertium scribentem nil mysticum in ea unctione inveniri. Apparent evidentius hujus consecrationis mysteria ex altarium expiatione, & dedicatione, de qua Levitici 16. Exodi 40. & 1. Machab. cap. 4. In his quippe locis unctionem factam *sanctificationis* atque *emundationis* causa demonstrant scripturæ verba. Diximus autem alibi in altarium consecratione necessarias esse Reliquias Sanctorum Martyrum; quod confirmant canon 5. Concilii Africani anno 424. sive cap. *Placuit, ut altaria*, de Consecrat. dist. i. n. 26. canon. 7. Concilii Gen. vii. an. 787. Hieronymus adversus Vigilantium cap. 3. Ambrosius in Epistola ad sororem suam Marcellinam, Augustinus lib. 20. contra Faustum cap. 21. & Paulinus, cujus Natali ix. hæc sunt verba:

Namque & Apostolici cineres sub cœlite mensa

Depositi, placitum Christo spirantis odorem

Pulveris inter sancta Sacri libamina reddunt.

Orat propterea Sacerdos accedens ad Missæ Introitum, *Per merita Sanctorum tuorum, quorum Reliquia hic sunt.*

Altarium numerus non est Ecclesiasticis definitionibus constitutus, tamen Carolus Molinæus lib. 2. Controv. cap. 17. contendat unicum in singulis Ecclesiis permittendum, tum ex Apostolica consuetudine, tum ex Hieronymo scribente in caput 2. Osæ vers. 13. habere Eccle-

20. Numerus.

Ecclesiam unum altare, hæreticos plurima. Sed facillimum est Calvinianum illum hominem refutare; siquidem ut Ecclesie status felicior nunc est, & presbyterorum numerus amplior, ita major est altarium multitudo, quemadmodum diximus supra de Missis. Præterea variabilis est, uti in cæteris, hac in re temporum, locorumque disciplina. Nec altarium numerus postremis sæculis adauctus est: nam Gregorius lib. v. epist. 43. ad Palladium tredecim ejusdem Ecclesie altaria commemorat, & Nolanus Episcopus Paulinus prælaudato Natali cecinit:

Spectant de superis altaria tota jenniferis.

Hieronymus autem altaris nomine intelligit fidem, atque communionem, unde ait eo loci de hæreticis, *Habent tot altaria, quot schismata.* Usurpatur eadem phrasi de iis, qui secedunt ab Ecclesie unione, *Erigere altare contra altare*; quod invenies apud Cyprianum, Optatum, atque Augustinum.

X.

21.
Altare portatile.

Præter altare immobile & loco adhærens, datur altare motorium; quod *Altare viaticum* appellat Durandus in Rationali, *Tabulam itinerariam* Ordo Romanus, *Altare gestatorium* S. Anselmus, & Hugo Flaviniacensis, *Lapidem portatilem* alii apud Mabillonium Præf. in Sæculum 3. Bened. num. 78. Demonstrat Cardinalis Bona ex Capitulis Hincmari, altaris portatilis olim usum fuisse, cum celebrandum foret in altaribus fixis nondum consecratis, aut in oratoriis privatis, quorum aris tempore duntaxat Agendæ sacer lapis apponeretur, chrisinate ab Episcopo delibutus: unde & nunc Orientalis Ecclesia utitur *ἀντικύβητος*, *Antimensio*, adhibendo tantum, quando oblatio Liturgiæ fit in altari, de cujus consecratione non constat. In privatis ergo oratoriis non erant olim altaria *consecrato lapide* ornata. *Altaris viatici* privilegium concessum quibusdam Regularibus legimus cap. *In his*, in v. Decretalium tit. 33. de Privilegiis, num. 30. itemque Episcopis omnibus, cap. *Quoniam*, in vi. eodem titulo, num. 12. At quantum ad Regulares spectat, omnino privilegium illud revocatum fuisse, post definitiones alias complures declaravit die 15. Decembris an. 1703. summus Pontifex Clemens XI. ideoque peculiari tantum indulto Gregorii XIII. utuntur eodem Altari Missionarii Societatis Jesu. Quantum vero pertinet ad Episcopos; tamen ad quosdam abusus eliminandos, aliquorum præsertim, qui ut gratificarentur Læicis, *tabula itineraria*
R. P. Berti Theol. Tom. VII.

in horum ædes asportata sinebant ibidem à suis Cappellanis immolari vivificam Christi hostiam, ipsimet Episcopi comprehendere videantur præcitata Clementis XI. inhibitione; non eis tamen sublatum est privilegium expressum cap. *Quoniam*, sed jure utuntur altare portatili in iis laicorum domibus, in quibus occasione visitationis, vel itineris excipiuntur hospitio, vel in casibus aliis à jure permissis moram faciunt; prout declaravit Innocentius XIII. & Benedictus XIII. tradiditque hujus nominis, auctoritatis, ac throni Hæres Beatissimus, sect. 2. de Sa rif. Missæ num. 48. In his quoque *Viaticis aris* necessum est includantur Sanctorum Reliquiæ, ut constat ex dictis præcedenti num. & decrevit S. Rituum Congregatio die 10. Novembris 1612. easdemque aras iterum consecrandas, si *confractum sit sigillum*, colligitur ex cap. *Ad hæc*, de Consecrat. Eccl. ubi Juris Canonici Tractatores *sigilli* nomine designari docent sacrum Reliquiarum operimentum.

XI.

De iis altarium ornamentis, quæ ad cultum splendoremque spectant, non est loci hujus differere: audiendus tantum Paulinus Natali 3. pag. Plantin. edit. 540. canens de S. Felicis Basilica.

22.
Altaris ornamenta.

*Aurea nunc niveis ornantur limina velis,
Clara coronantur densis altaria lychnis,
Lumina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte, dieque micant, sic non splendore diei
Fulget, & ipsa dies cælesti illustris honore
Plus micat innumervis lucem geminata lucernis.*

Ad sacrificium tamen spectant *linthea, crux, cerea lumina*. Linthea, quæ mappas etiam dicunt, & in Concilio Ravennati an. 1311. can. 8. necnon in Cæremoniali Romano *tobaleas*, in Actis autem Mediolanensis Ecclesie, *findones*, apponi ex more vetustissimo liquet ex Optato Milevit. lib. vi. num. 2. ubi scribit notum cuique fidelium, altaria *in peragendis mysteriis lintheamine cooperiri*. Vide in hunc locum Alaspinaum. Ex his lintheis impiè fecisse sibi indusia, & femoralia Proculum exercitus Genserici regis imperatorem, tradit in priori libro de Persecut. Vandalica n. 12. Victor Vitenfis. Tribus mappis cooperiendum altare, oblonga una, brevioribus aliis, vel una duplicata, inferitur ex cap. *Si per negligentiam*, de Consecrat. dist. 2. num. 27. de

Nn

Cruce

Cruce extant versus Paulini Epist. xii. ad Severum pag. 147.

*Divinum veneranda tegunt altaria
fœdus,*

*Compositis sacra cum cruce marty-
ribus:*

*Cuncta salutiferi coeunt martyria
Christi,*

*Crux, corpus, sanguis, martyris
ipse Deus.*

Corporis Domini sub Cruce positi meminit synodus Turonensis anno 570. canone 3. ac plura in hanc rem monimenta collegit Joannes Baptista Scortia lib. 3. de Sacrif. Missæ cap. 3. Amalarius lib. 1. de Eccles. Off. cap. 14. alique omnes, qui de sacris mysteriis pertractant, ajunt ante nos locari crucem, ut Christum quasi pendentem in ea mente teneamus: addit lib. v. Operis Paschalis Sedulius,

*Neve quis ignoret speciem Crucis esse
colendam.*

Cum itaque crux ante oculos statuenda sit, ut facilius excitetur Crucifixi memoria, atque adoretur signum redemptionis nostræ; consequitur in altari, dum agitur Missa, ponendam crucem esse, quamvis sit ibi expositum sanctissimum Sacramentum, prout decrevit Sacra R. Congregatio die 14. Maji an. 1707. econtra necessum non esse, ut ponatur alia crux (quidquid scripserint aliqui Cereemoniarum præceptores) quando adest in altari magna statua SS. Crucifixi, quemadmodum eadem S. R. C. declaravit 16. Junii 1663. De cereis vero, quoniam plura dixi lib. xxx. cap. 23. & quædam etiam supra p. 210. ubi egi de SS. Eucharistiæ expositione, nil addam in præsentia, nisi decretum Tridentini Concilii sess. xxii. prohibens candelarum certum numerum, qui magis à superstitioso cultu, quam à vera Religione inventus est.

XII.

Sequitur, ut nonnulla dicamus de sacris Vestibus celebrantium indumentis, contracte tamen & breviter; de his enim universim egimus præcitato capite tertio ac vicesimo. Sunt autem, quibus sacerdotes omnes utuntur, *Amictus, Alba, Cingulum, Manipulus, Stola, Planeta*. Amictus, inquit Cardinalis Bona, appellatur etiam *Superbumerale, Ambolagium, Anabolarium*, & per analogiam ad legalium sacerdotum indumenta, *Ephod*. Ac priora duo vocabula, cum latina sint, satis sunt nota. Tertium *Ambolagium* idem est, ac Græcorum ἀναβολάγιον, à verbo ἀναβάλλω, induo: anabolarium vero est idem cum ἀναβλάσιον, ornamentum scilicet, quo humeri proteguntur: Ephod ab עֲפֹד, ligavit, leu, cinxit, derivat.

Claudius De-Vert amictum adhiberi censet ad collum undique cingendum, ne contrahatur raucedo: sed attendenda potius significatio mystica, de qua Bruno Signienis de Vestimentis Episc. Amictus quidem, quo & collum stringitur, & pectus tegitur, interioris hominis castitatem designat: tegit enim cor, ne vanitates cogitet; stringit etiam collum, ne inde ad linguam transeat mendacium. Indecorum esse sacrum facere, hærente in capite amictu, fatentur Parisienses Theologi Joannes Du-Tour, & Honoratus Tournelius, tametsi hiberno tempore ita Missas agere consuetum sit in Ecclesia Parisiensi. Vide Tournely de Euch. pag. Venetæ edit. 441. Viget idem mos, rigente hyeme, in Polonia: permittendum censent aliqui apud Sinenes, ubi detectio capitis non est honoris significatio. Nemini ex decreto S. R. C. 3. Augusti 1652. fas est sacrificium peragere cum casarie fida. Albam Alba vocant etiam Ecclesiasticarum rerum illustratores *camisiam, subuculam, vestem talarem, lineam dalmaticam*, & Græco vocabulo ποδήμν, poderem; quod usque ad pedum talos dimittatur. Hujus mentionem fecere Carthaginense Concilium iv. celebratum anno 398. cap. 41. Hieronymus adversus Pelagianos, Magnus Gregorius 1. libro in Ezechielem cap. 11. alique bene multi. Hac veste designari vitæ innocentiam, ornamenta virtutum, bonorum operum perseverantiam, & vestem albam, qua Herodes illudit Christo, demonstrat lib. 3. Rationalis cap. 2. clarissimus Mimatensis Episcopus. Sacerdotes quoque lisdem vestibus lineis utebantur, testibus Apollonio, Apulejo, Plinio, Ovidio, quorum scriptorum loca laudant Suassius, Bona, Durantus: imitati siquidem sunt idololatricæ typum, de quo Apocalypsis xix. 8. *Byssinum enim justificationes sunt sanctorum*. Cingulum, quod & baltbeum, ac Cingulum zonam appellant, indicium esse castitatis doceat Innoc. III. lib. 1. de Myst. Missæ cap. 15. Stephanus Eduensis de Sacram. altaris cap. 10. Rabanus Maurus lib. 1. Institut. Clericorum cap. 13. Ex Concilio Aurelianensi an. 511. can. 20. *Monacho in monasterio zonas habere non licet*, ut legitur cap. Monacho 27. q. 1. c. 32. Curnam, quæso, si zona castitatis est symbolum? Pro zonis quidam legendum putant Τζανγας, id est, cothurnos, quos & in urbe singulis vetat Codex Theodosianus l. 2. de habitu, quo uti oportet, & Clericis Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 304. Alii Aurelianensem canonem exponunt de munusculis à muliere acceptis: sed

22.
Sacra Vestes
Celebran-
tium.

Amictus

Manipulus.

sed prior interpretatio comprobatur veteri lectione, quæ apud Jacobum Petrum habet *ciangas*: de qua voce agit in Glossario Du-Cangius. *Manipulum* appellatum, quæque invenimus *Paronem*, *Manipulam*, & à Græcis *ἡμικανθίων*, quasi *supermanicale*. Substitutum utique est loco mantilis, quo sacri ministri frequenter tergebant manus, & interdum affluentiam lacrymarum, ut de Arsenio legimus in Martyrologio Bedæ xiv. Kal. Augusti. At hinc non sequitur *manipulum* mystica significatione carere. Illo Honorius Augustodunensis ait denotari poenitentiam, S. Bonaventura patientiam atque humilitatem, quibus *tantum chypeo* munimur ad spiritale certamen, Theodorus Ballamon vincula Christi manibus implicata, Latina autem Ecclesia dolorem ac fletum, cui in altera vita copiosa merces reperiatur. Ideo ponitur *in sinistra*, quæ significat vitam hanc transitoriam. Episcopo imponitur tantum confessione peracta (inquit Bona) prisco more, quoniam tunc *Casula* elevabatur, ut celebrantium brachia essent ad divinum opus expedita. *Stola* nomen, derivatum à *στῆλαι*, *instruo*, *orno*, usurpabatur à veteribus de quovis indumento, à Latinis vero pro veste muliebri usque ad imos pedes demissa; pro muliebri æquæ, & virili à scriptoribus Græcis. Frequentius usurpatum est idem nomen ad significandum honestum, splendidumque ornamentum; unde legimus Gen 41. 42. à Pharaone Joseph donatum *stola*, eadem ab Assuero Esther 6. 11. vestitum Mardocheum, Aaronem quoque ceterosque Pontifices Eccli. 45. 12. indutos *stola sancta*. Veneti cives stolam appellant panni segmentum oblongum & dodrantalis latitudinis, quod humero injiciunt sinistro. At rerum Ecclesiasticarum Scriptores designant eo vocabuli interdum *Pallium Archiepiscopale*, & communiter vestem angustam in modum fasciæ, quam diaconi, ac presbyteri gestant in humeris, & quam veteres appellare solent *Orarium*. S. Anthonius, & JCC. tradunt deferri stolam in signum jurisdictionis, ideoque summum Pontificem universalis Ecclesiæ Pastorem semper procedere stola ornatum. Amalarius Stephanus Eduensis, Durantus, alique plures ab eo laudati lib. 2. de Rit. Eccl. Cathol. cap. 9. docent stola collo superposita demonstrari *ministerium Evangelicæ prædicationis*; at oratio à presbyteris illâ se ornantibus recitata, demonstrat *stolam* symbolum esse justitiæ & immortalitatis, quam amisimus in Adam prævaricatione. Hanc immor-

R. P. berti Theol. Tom. VII,

talitatem appellat *stolam* S. P. Augustinus lib. vi. in Genes. cap. 27. num. 38. etque subscribit S. Bernardus serm. 3. de sanctis. Sequitur *Planeta* sic dicta, quod oris errantibus evagetur; olim autem quod totum hominem à collo usque ad pedes ambiret, & veluti parva casa circum daret, *Casula* appellabatur. Græci *φελόνιον* dicunt: quod vocabulum occurrat 2. ad Timotheum 4. 13. ubi noster vertit *Fenulam*. Hinc plura de veste illa Pauli diffusa, de quibus ad abhūm 58. num. 87. Baronius, contenditibus aliis vestem illam Troæ apud Carpum reliquam fuisse sacram, aliis communem pro depellendis imbribus, aliis etiam librorum thecam. Sed nihil ex Græca, aut Latina versione hinc pro sacra veste inferas; siquidem tam Latinorum *penula*, quam Græcorum *φελόνιον*, sive *φελόνιον* est superius, spissumque indumentum, apertum arcendis imbribus, dictum à *φελόνιον*, quod est, *in aqua fluito*. Hinc Hieronymus, Chrysostomus, & Theophylactus Commentariis in Paulum τὸν φελόνιον interpretantur *vestem byemalem*. Ad significandum tamen indumentum sacerdotale hæc vocabula recte adhibentur: nam *Planetam* legimus apud Rabanum, Ivonem, Hildebertum, & jam ab anno 633. adhibita fuit eadem vox cap. 27. in iv. Synodo Toletana: *φελόνιον* occurrat in omnibus libris Græcorum Liturgicis; *Casula* denique in libris Alcuini, Ruperti, Honorii, aliorumque. *Casula* olim super brachia complicabatur, unde Latini, ut facilius sacris operarentur, coeperunt paulatim eam ad latera scindere & decurtare: de quo plura lib. 1. cap. 24. num. viii. Cardinalis Bona, Stephanus Eduensis in *Casula* denotari existimat veterem & novam Ecclesiam, Innocentius III. Hugo, Ivo, Alcuinus, alique complures duo charitatis præcepta, nonnulli inconfutilem Christi vestem. Erudite pertractat de *Casula*, præter Auctores de divinis Officiis simul Romanis typis collectos, & recentiores permultos, Joannes Stephanus Durantus lib. 2. de Rit. Eccl. Catholice cap. 9. num. 17. & 19.

XIII.

Quædam addam modo de *Calice*, *Pan-*
tana, *Corporali*, *Hamulis*, & *Campanula*. Calicem Varro dictum putat vas, quo veteres utebantur ad calidam positionem, Isidorus à *καλόν*, *lignum*, quod vasa potoria initio lignea fuerint, ac Priscianus à *καλῆς*, quod est *torno confectum*, li, quibus in sacrificiis utitur, *calices*, priscis sæculis lignei fuerunt, vitrei, stannei, pro varia temporum condicione, ut

N a 2

demon-

Casula

Stola

24.
Aliqua ad cō-
letrandum
requisita.

Calix

demonstrant viri clarissimi, Bona lib. 1. cap. 25. eximius Pontifex sect. 1. num. 26. Boldetius de Cæmeteriis lib. 1. cap. 39. & alii. At non defuerunt, furentibus etiam persecutionibus, calices pretiosiores; nam & argentea pro sacrificio vasa inventa sunt in Cæmeteriis Romanæ Urbis: quare Prudentius hymno 2. ^{ægl. 52.} *Qævov* describit præfectum Urbis, dum à Laurentio peteret Ecclesiæ thesauros, ita loquentem:

*Hunc esse vestris Orgiis
Moremque Et artem proditum est,
Hanc disciplinam fœderis
Libent ut auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis facris
Adstare fixos cereos.*

Stannei calices pervetusti servantur adhuc Romæ in Ecclesia SS. Cosinæ & Damiani in Foro Boario, & in Basilica Lateranensi, Calicem illum, in quo Christus Dominus consecravit, fuisse argenteum, diuque servatum Hierosolymis, scribunt Beda de locis SS. cap. 2. & Baronius ad annum 34. num. 63. ex achate, vel onychino lapide fuisse confectum probare nititur Saussajus lib. 2. Panopl. Sacerdot. eumque viri graves asservatum tradunt in majori Valentiniæ civitatis Ecclesia. At Chrysostomus hom. 60. ad populum Antioch. sive potius 51. in Matth. pag. edit. Commel. 455. ait nil in Cœna, præter sacra mysteria, pretiosum interfuisse. Triburiense Concilium anno 895. cap. 18. inquit Zephirinum Romanum Pontificem XVI. statuisse, ut Missæ celebrarentur *patenis vitreis*: Urbanum autem I. *ministeria sacra fecisse argentea*: decrevitque idem Concilium, ut calix cum patena, *si non ex auro, omnino ex argento fiat*; si quis autem pauperrimus est, *saltem stanneum calicem habeat*: de ære, aut aurichalco non fiat, *quia ob vini virtutem facit eruginem*, pariterque vomitum provocat; nullus denique Missas in ligneo, aut vitreo calice præsumat agere. Vide cap. 44. *Vasa*, & cap. 45. *Ut calix*, de Consecrat. dist. 1. necnon cap. 14. *Literas*, de Celebrat. Missarum, in 3. Decretal. Tit. 41. Erant & *Calices ministeriales*, cæteris ampliores, ac pleni vino, in quos refundebat Archidiaconus paululum sanguinis ad complementum communionis laicorum. Errant propterea, qui censent factam in hujusmodi calicibus consecrationem atque oblationem. In unum ex his calicibus S. Remigius Remensis Episcopus apud Hincmarum in ejus Vita hos versus inscribi iussit:

*Hauriat hinc populus vitam de Sanguine sacro
Injecto, æternus quem fudit vulnere
Christus,
Remigius reddit Domino sua vota
Sacerdos.*

Qui versus mire confirmant sententiam Patena V. Cl. Dominici Georgii in Liturg. Romani Pontif. lib. 1. cap. 3. de usu *Calicis ministerialis*. Quæ de calice diximus, eadem de *patena* dicenda sunt: nam *vitreas patenas* servarunt nobis cæmeteria Calixti, Prætextati, & Priscillæ, & quidem distinctas à communibus; quoniam sacræ angustioris sunt formæ, Christi, & Apostolorum imagines referunt, & carent etiam inscriptione illa profanarum, (cavæ namque erant, & potoriæ) *Vivite, Bibite*, aut Græcolatina, *Pietate, Zesete*. Legendus in Observationibus suis Boldetius Tom. 1. pag. 189. Patenas vero *argenteas*, vel *aureas* commemorant Anastasius in Silvestro, & in Nicolao, Alcuinus Poemate 3. ubi ait: *Sic lata argento constat fabricata patena, &c.* Lebet tam calix, quàm patena ab Episcopo consecrari, ut dixi præcedenti libro cap. 10. de benedictionibus chrismate peragendis. *Corporale* appellatur etiam ab Ecclesiasticis Scriptoribus *palla*, ac *pallium*, quo sacra munera conteguntur; sed usus invaluit, ut *palla* dicatur parvum lineumque calicis operimentum: ac revera Meldense Concilium apud Burchardum lib. IV. cap. 13. *pallam* à *corporali* distinguit. Utrumque simul nomen complectuntur Sacramentarium Gregorii, & Ordo Romanus, ubi legitur *Corporalis palla*. De Corporali omnes interpretantur quod legitur apud Anastasium in Silvestro, sacrificium *non in serico, neque in panno tincto, sed tantum in lineo* faciendum esse. In manticula, quam *bursam* vocant, corporalem sindonem Bursa recondi ex antiqua consuetudine, inferitur ex adinventis in sancti Berini tumulo, filis aureis contexta. Super hanc deferri nequit à Sacerdote linteolum, quomanius terguntur, ex decreto S. Congregat. Rit. 1. Septemb. 1703. Velo calicem in anteriori parte post communionem cooperiendum esse, alio decreto 1. Martii 1698. statuit eadem S. R. C. Quid verò significent calix, patena, & corporale, explicavit Hildebertus Cenomanensis de Myst. Missæ Tom. XXI. Bibl. PP. pag. 163. hisce versibus:

*Ava crucis, tumulique calix, lapidisque patena,
Sindonis officium candida byssus habet.*

Hanc

Vrceoli

Hamularum frequentet meminit Ordo Romanus: hamulaeque argenteas legimus apud Anastasium in Silvestro, & in Gregorio IV. sed vitrearum communior usus, & ad vinum distinguendum ab aqua magis aptus. Invenimus *hamulas offertorias* dictas aliquando *gemelliones* ob formae similitudinem, communiter autem *ampullas*. Extat in carmine de Episcopis Eboracensibus:

*Fussit & obryzo non parvi ponderis
auro*

*Ampulla ut major fieret, qua vinum
sacerdos*

*Funderet in calicem solennia sacra
celebrans.*

Campanula

Adhibetur denique in sacrificio *campanula*. Instituisse Gregorium IX. ut haec pullaretur, dum *conficitur Corpus Domini*, scribit Auctor Vitae Gregorii tom. 3. Script. Rer. Italic. pag. 582. cum Spondano ad an. 1239. num. 12. Sed Bona lib. 2. cap. 13. num. 2. & Mabillonius in Ordinem Romanum cap. 7. demonstrant ex epistola 142. Ivonis Carnotensis, qui obiit anno 1115. atque ex statutis Guilelmi Episcopi Parisiensis, qui floruit eodem fere tempore, consuetudinem illam esse Gregorio vetustiore. Casarius Hesterbacensis apud Lupum de sacris Process. cap. 10. tribuit eandem institutionem Guidoni Cisterciensi, S. Romanae Eccl. Cardinali, Episcopo Praenestino, & Innocentii III. in Germaniam Legato: Sed haec accipienda sunt de institutione huius ritus apud Germanos; nam Innocentius anno tantum 1198. vi. Idus Januarii electus est summus Pontifex.

XIV.

25.
Tempus
Celebrandi.

Rebus omnibus ad sacrificium paratis, opportunum tempus est attendendum. Persecutionum metu olim peragebantur in nocte fidelium conventus, quos Tertullianus de Corona militis vocat *ante lucanos*; qua voce usus est etiam Cicero describens coenas Catilinariorum, & comperationes usque ad diluculum. Plinius in Epist. ad Trajanum de Christianis refert, *Quod essent soliti stato die ante lucem convenire*: ac propterea idem Christiani à gentilibus dicti sunt, ut legitur apud Minucium Felicem in Octavio, *latebrosa & lucifugax natio*. Censebant tamen antiqui fideles celebrandos esse, ubi convenire possent, diurnos coetus; obiciebatque idem Tertullianus Valentinianis *nocturnas initiationes*. Peculiari nomine pervigilium agebant, & pernoctabant in solemnibus Paschae, ut referunt ipse Tertullianus lib. 2. ad Uxorem cap. 4. & Lactantius lib. vi. cap. 19. Paene itaque Ecclesiis restituta agebantur pu-

blicae Missae *hora tertia, sexta, ac nona*, paucis diebus exceptis, in quibus nocte celebrabantur, id est, in Nativitate Domini, Sabbato sancto, in festo S. Ioannis Baptistae, & in collatione sacrorum Ordinum in sabbatis Quatuor temporum. Atque in his quoque servatur nunc dierum aliorum consuetudo, una excepta nocte Dominicae Nativitatis. Joannes Belet de Divinis Officiis cap. 10. Micrologus cap. 58. Gerfon in Summa Theol. cap. 4. de Euch. rationem asseruit, cur Missa praedictis horis sit celebranda; nimirum quod *hora tertia* Christus crucifixus fuerit linguis Iudaeorum; *hora sexta* mortis sententiam subiecit; & *hora nona* emisit spiritum. Sed Petrus Paludanus in iv. dist. 3. q. 2. hinc inferbat celebrandam quoque Missam in aurora; quia tunc Principes sacerdotum *concilium fecerunt adversus Jesum*. Peragebatur itaque Missa hora nona diebus jejuniorum ob jejunantium communionem, ut constat ex Concilio Moguntino apud Ivonem p. 4. decret. cap. 35. ceteris diebus ante meridiem; ut fideles sacro peracto domum ad prandendum adirent. Privatae Missae *ab ineunte aurora usque ad meridiem* sunt peragenda; ac vespertinae omnino prohibuit an. 1556. S. Pius V. Quod in quibusdam Ecclesiis Venetiarum; & in Cathedrali Veronensi in Vigilia Nativitatis fiant sub noctis initia, est peculiare Apostolicae Sedis indultum Regularibus causa itineris; & ex superioris licentia fas est Missam celebrare integra hora ante diluculum; sed ante primam aeris illustrationem; qua solet praecedere ortum solis; plus; minus; per horam alteram; ac semihoram. Sed plura de his Thomas Franciscus Rotarius lib. 1. de Sacram. cap. 2. puncto xi. num. 9.

XV.

Licet semel tantum in die Missas agere cuilibet sacerdoti; ut decreverunt Alexander II. Honorius III. Innocentius III. die Capp. *Sufficit; Te referente, Consulisti*, de Consecrat. dist. 1. & de Celebrat. Missarum. Ex vetusta tamen consuetudine tres celebrantur in die Nativitatis Domini; idque institutum à Telephoro, sacculo Ecclesiae secundo; affirmant Walafridus de Rebus Eccles. cap. 21. cui subscribunt quamplurimi; tamen epistola Telephori; unde exscriptum est cap. *Nocte sancta*, cit. dist. 1. de Consecrat. censeatur supposititia. Morem tamen illum antiquum esse constat ex vi. i. Homil. S. Gregorii, quae incipit, *Quia largiente Domino Missarum solennia ter hodie celebraturi sumus*. In privatis quo-

Nn 3

que

26.
Quoties una
die Cele-
brandum;

que Oratoriis, ubi in solemnioribus diebus permittitur una Missa in gratiam infirmorum, qui è domo nequeunt egredi, possunt eadem Nativitatis die ex decreto S. Congregat. 20. Januarii 1725. celebrari tres Missæ. In cæteris diebus neque ob viaticum infirmorum, neque in commodum agentium itinera, neque ob celebrationem nuptiarum fas est eidem Sacerdoti iterum Missam peragere, cum hi casus necessitatem absolutam non inferant. Mos est in regno Aragoniæ, quod etiam regna Valentiniæ & Cataluniæ complectitur, ut in die Commemorationis omnium defunctorum sacerdotes sæculares duas Missas, Regulares autem tres Missas celebrent: quod alii à Julio III. alii à Paulo III. concessum affirmant. Eandem facultatem petierunt quidam alii ab Apostolica Sede, ut fecit sedente Clemente XI. Archiepiscopus Pragensis; sed res à Consultoribus S. Congregationis Concilii, jussu Pontificis Maximi, revocata ad examen die 4. Martii 1711. passa est supplicationis repulsam. At plura de his Pontificum Decus in Opere de Sacrific. Missæ sect. 2. num. 35.

XVI.

27.
De stipendio
Missæ.

De stipendio, & elemosyna pro Missis agendis, dictum est supra: quare ad memoriam tantummodo revocanda sunt statuta quædam saluberrima ad avaritiam coercendam lata, & omnino consona æquitati. Primum est, *Sacerdotes, qui tenentur Missas celebrare ratione beneficii, seu Capellæ, legati, aut salarii, si elemosynas etiam pro aliis missis celebrandis susceperint, non possunt eadem Missa utrique obligationi satisfacere.* Alterum, *Est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre.* Tertium, *Sacerdos, cui Missa celebranda traduntur, non potest per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.* Quartum, *A sacerdotibus tot Missæ absolutè celebrandæ sunt, quot ad rationem attributæ elemosynæ præscriptæ fuerunt; alioqui graviter peccant, & ad restitutionem tenentur.* Atque hæc iisdem verbis constitutionum Romanorum Pontificum, Urbani VIII. Alexandri VII. & Innocentii XII. conscriptæ sunt. Adde ex decreto Congregat. Cardinalium approbante Paulo V. die 5. Novembris 1605. licitum non esse sacerdoti anticipare sacrificium applicare pro eo, qui postea daturus est elemosynam, cum suspensione effectus sacrificii. Hæc autem, quoniam singulis nota sunt, attigisse sufficiat.

28.
Partes Missæ

XVII.

Reliquum est, ut brevissime percur-

ramus præcipuas Missæ partes, de quibus egerunt prolixè Amalarius, Ivo, Rupertus, Alcuinus, Rabanus, Durandus, Bellarminus, Bona, atque ut præteream cæteros, sæpe quidem, at nunquam digne laudatus, Supremus Ecclesiæ Rector. Itaque Confessione præmissa recitatur, aut canitur à choro *Introitus* ex vetusta consuetudine, qua ante sacrificium decantabantur Psalmi Davidis; quibus per Horas Canonicas distributis, selecti fuerunt versiculi ad excitandam devotionem idonei: quare *Introitus* à Psalmis non deprompti, dicuntur à pertractantibus de Re Liturgica *irregulares*. *Introitu* significantur Prophetarum de Christo oracula, Patrum vota, atque ipse Salvatoris adventus: ideoque dum solemniter res divina peragitur, cantari incipit, priusquam sacerdos, typum Christi gerens, accedat ad aram. Cecinit propterea de hujusmodi accessu in Carmine superius citato Thronensis Episcopus Hildebertus:

Secreta siquidem procedit ab ade ministris.

Ortu secreto venit ad ima Deus.

Sequitur *Kyrie eleison*, non ex institutione S. Gregorii, ut quidam dixerunt, sed ex consuetudine vetustiori, quam ante Gregorium laudat can. 3. Concilium Vafense celebratum anno 529. Græca verba sunt, idem sonantia ac *Domine miserere*. Græcis aliquando verbis utimur, quemadmodum & Hebraicis, ut demonstremus undique collectam Ecclesiam. Etsi definitus olim non erat numerus, & protrahitur etiamnum in Missis Pontificis, donec perdurat reverentia illi à Purpuratis Patribus exhibenda, novies tamen repetitur *Kyrie eleison*, ut à tribus SS. Trinitatis Personis imploretur misericordia adversus triplicem miseriam ignorantiam, culpam, & penam; quemadmodum docet S. Thomas q. 83. art. 4. Mitto conjecturas alias, quas afferunt Turrecremata in cap. *Jacobus*, de Consecrat. dist. 1. Amalarius lib. 1v. cap. 2. & Innocent. III. lib. 2. *Myster*. Missæ cap. 19.

Hymnus Angelicus locum habet post *Gloria Kyrie eleison*: de quo hymno Hildebertus,

Angelicum post hæc sacrificex pater incipit hymnum;

Incaptum complet vociferando chorus:

Incipiens memorat quæ Salvatoris in ortu

Gaudia pastores Angelus edocuit.

Cantica, quæ post hunc Superi cecinerunt, recenset

Gloria, quam complet vociferando chorus.

Qui-

Quidam hunc hymnum Telesphoro, alii Symmacho, nonnulli Hilario Pictavorum Episcopo tribuerunt. Joannes Stephanus Duranti adscribit Apostolis, quod fere integer extet lib. VII. Constit. Apostolic. cap. 47. infirmissima, ut liquet, ratiocinatio. Nos contenti erimus eruditione Patrum Synodi IV. Tolentanae an. 633. quorum can. 13. hæc sunt verba: *Nam & ille hymnus, quem nato in carne Christo Angeli cecinerunt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis; reliqua quæ ibi sequuntur Ecclesiastici Doctores composuerunt, &c.*

Dominus
vobiscum.

Orationi præmittitur *Dominus vobiscum*, quæ est populi salutatio, & ad proximas preces invitamentum. At Episcopi dicere solent, *Pax vobis*, quod imperite quidam dixerunt repugnare can. 3. Concilii Bracaren. quod an. 562. statuit, ne *populos aliter Episcopi, aliter presbyteri salutarerent*. Verum observarunt viri docti peritringi illo canone Priscillianum contendente semper ab Episcopo dicendum, *Pax vobis*, & semper à presbytero, *Dominus vobiscum*: unde sequitur in canone, *non sicut Priscilliana pravitas permutavit*. Vide notas Bini ex Garzia Tom. V. Concil. pag. 844. Collect. Labbeanæ.

Orationes,
& Epistola,
& Graduale.

Post *Collectas*, sive orationes recitatur *Epistola*, tum *Graduale*, *Alleluja*, vel *Tractus*: olim quippe in Missis sacrarum literarum lectionem fuisse habitam aperte colligitur ex Justino Apolog. 2. Tertul. Apologetici capite 39. & Auct. Constit. Apostol. lib. 2. cap. 5. Lectori olim demandatum hoc munus, scribunt Micrologus, Durandus, & Martenius: sed legimus canone 4. Concilii Remensis an. 813. *Subdiaconi ministerium esse Apostolum legere*. Animadverto autem ex præcit. cap. 57. Constitut. Apost. ex Pachimere ad cap. 3. Eccles. Hierarchiæ, & ex Gregorio Turonensi lib. 1. de Miraculis S. Martini cap. 4. olim Prophetica lectionem Apostolicæ, seu Paulinæ fuisse præmissam. Illa ergo ad minores clericos, hæc ad Subdiaconum spectat juxta canonem Remensem, & vigentem adhuc consuetudinem, quando lectio præmittitur Liturgiæ. *Graduale* nomen accepit, ex quo caneretur, dum per gradus Diaconus in ambonem lecturus Evangelium conscenderet. *Alleluja*, quæ vox idem sonat, ac *Laudate Deum*, tam laudis signum est, quam spiritualis exultationis: ideoque jejuniorum tempore prætermittitur, substituto *tractu*, qui juxta Innocentium III. Alcuinum, & Stephanum Eduensem significat *Ecclesiæ gemitum*,

inde sortitus nomen, quod *tractum*, & voce graviore canatur. De *Epistola*, *Graduali*, & *Alleluja* hæc Hildebertus:

Lectio, quæ sequitur doctrinam signat eorum,

Qui sunt præmissi Septuaginta duo, Illorum monitis dum responsoria canunt;

Edocet assensum se tribuisse eborus.

Alleluja sequens memorat, quæ gloria mentis,

Quam pia laus oris sit comitata fidem.

Evangelium ex primæva institutione legi in Missa, manifestum est ex Concilio Laodiceno, Carthaginensi IV. Arausicano I. aliisque Ecclesiasticis monumentis collectis à Cardinali Bona lib. 2. cap. 7. Ivo; Micrologus, Alcuinus, & alii observarunt legi *Evangelium in sinistra, & aquilonem versus*, ad commemorandum, quod lux Evangelii illuxerit gentibus, frustra diabolo contrahente. De *Symbolo*, & illius traditione facta Catechumenis dictum est alibi: item de oblationibus, & de aqua vino admiscenda, hoc ipso in libro pag. 194. 215. 346. &c. *Præfatio*, quæ dicitur quoque *Immolatio*, & *Contestatio Missæ*, & quæ populi affectus excitatur, ac depolitur, ut humanæ vocis supplicatio uniatur laudibus supernarum Virtutum, commendatur à Cypriano in libro de Oratione, ab Augustino in Epistolis ad Dardanum, ad Honoratum, ad Probam, à Milevitano Concilio, atque à Cyrillo Jerosolymitano, Anastasio Sinaitæ, & Chrysostomo, adeo, ut ipsius *Præfationis* antiquitas, & auctoritas nequeat ab ullo sanæ mentis in dubium verti. *Præfationi* annectitur *regidorion*, sive hymnus, quem Græci *ἐπὶ τῆς λαῖας*, id est, *Triumphale carmen* appellant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c.* Hymnum hunc Deo convenire demonstrant sacræ literæ, Isaia VI. 3. & Apocalypsis IV. 8. eodemque hymno distinctionem Trinitatis, & Divinitatis unitatem prædicari docet Ambrosius lib. 3. de Spiritu S. cap. 18. Idem asseruit Hildebertus his versibus:

Ter positum Sanctus Trinum notat esse;
sed Unum

Declamat Dominus, atque Deus
Sabaoth.

Canon secundum vocis significationem sonat idem ac *Regula*, & completur ritum, regulamque sacrificii peragendi; unde & *Actio* per antonomasiam appellatur, ut dictum est supra, necnon *Legitimum* ab Optato lib. 2. adversus Parinenianum, atque à Concilio Eboracensi *Secretum Missæ*. Disertissime de

Evangelium,
& reliqua
usque ad Ca-
nonem.

de Auctore *Canonis* pertractant Joannes Stephanus Durantilib. 2. cap. 39. Menardus in Sacrament. Gregorii, & Bona lib. 2. cap. 11. Institutum *multis ante sæculis* docet sess. xxii. cap. 4. synodus Tridentina: idque evincitur ex quo in illo antiqui tantum Martyres commemorantur; ex quo permulta *Canonis* verba legantur lib. iv. de Sacramentis inter Opera Ambrosii, ex quo denique continetur idem Canon in Antiquo Ordine Romano, atque explicetur ab Alcuino, & Amalario, qui floruerunt Caroli Magni temporibus. Recitandum *Canonem* submissa voce non una suadet ratio: siquidem sacra mysteria servare in occulto dignitatem suam scribit S. Basilius de Spiritu S. cap. 27. atque idem confirmant quæ diximus pag. 155. & 175. Christus quoque offerens semetipsum in Cruce oravit in silentio, septem verbis, vel sententiis exceptis, alta voce juxta Evangelistarum narrationem prolatis.

Pater noster.

Orationem Dominicam habent in Liturgiis suis omnes Christi anorum populorum nationes, illamque ex Christi, & Apostolorum institutione quotidie recitari in sacrificio *Dominici corporis* affirmat lib. 3. adversus Pelagianos splendidissimum Ecclesiæ Lumen Hieronymus. De hac vero oratione plura scripsimus libro xxiii. cap. 13. Perantiquam esse *fractionem hostiæ* constat ex Clem. Alexandrino libro 1. Stromatum, Gregorio Nazianzeno epist. 240. ad Amphilocho, Chrysostomo hom. 24. in priorem Epistolam ad Corinthios, ac S. P. Augustino epist. 59. nunc 149. ad Paulinum. Varias trium *hostiæ* partium significaciones recenset lib. iv. *Rationalis* Durandus: ac de iis agit etiam S. Thomas quæst. 83. art. 5. & in eundem articulum Sylvius. Proferemus eam tantummodo, quæ exprimitur pervulgato metro:

*Tres partes factæ de Christi Corpore
signant,*

*Prima suam carnem, sanctosque secundum
sepultos,*

*Tertia viventes: hæc est in Sanguine
tincta.*

*Agnus Dei
&c.*

Ut in Missis tempore *confractionis Dominici corporis* dicatur, *Agnus Dei* &c. statuisse fertur Sergius I. ad Pontifica-

tum evectus an. 687. sed apud Græcos id prius obtinuisse ostendunt antiquæ ipsorum Liturgiæ. Ea tamen verba, *Dona nobis pacem*, addita fuisse posterioribus temporibus ad schismata Ecclesiæ tollenda, auctor est Innoc. III. lib. v. de Myst. Missæ cap. 6. Desiderari in antiquis Missalibus, nec recitari in Basilica Lateranensi, in qua tertio repetitur juxta antiquam consuetudinem, *Miserere nobis*, scribit lib. 2. cap. 16. rum. 5. Eminentiissimus Bona. Cæsar Rasponus lib. 1. de Basilica Lateranen. cap. 2. scribit in eadem Basilica non addi, *Dona nobis pacem*, sed congeminari illud, *Miserere nobis, quia videlicet in cælesti Ecclesiæ, cujus typum hæc gerit, sempiterna pax nunquam non invenitur.* Idem ex Paulo Diacono de eadem Basilica cap. 6. refert Martenius: etsi in Ecclesiæ Sanctorum neque culpa, neque calamitas est ulla; cujus causa illud *Miserere nobis* ingeminetur. De communione, collectis, ac dimissione populi, quoniam egimus in superioribus dissertationibus, supervacaneum foret iterum pertractare. Hæc ergo sunt, quæ conscripsimus de sacrosancto Eucharistiæ Sacramento; cumque nihil eo dignius possimus offerre Deo, siue in gratiarum actionem, si quid recte diximus, siue in expiationem inertiam, & ignorantiam nostræ, si forte in multis erravimus, finem imponemus libro tricesimo tertio verbis Alcimi Aviti in Poemate de transitu Maris rubri, prout extant tom. viii. Bibliothecæ Patrum, editæ per Margarinum De la Bigne pag. 614.

*Ergo agnosce tuum in nobis rex Christe
cruorem,*

*Atque tuos educ Aegypti è carcere
servos;*

*Et quocunque loco sanctus mactaberis
Agnus,*

*Inque cibos sanctum porrexerit
hostiæ corpus*

*Christe tuum, non attingat tua
dextera vindex.*

*Præterea veterem exutos formamque,
virumque,*

*In vitæ novitate tuum fac sumere
corpus,*

*Et sacrum æterni calicis potare
cruorem.*

DE